14. marrask. 2023

Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto SAKKI ryn asiantuntijalausunto sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Asia: HE 75/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024–2027 ja siihen liittyviksi laeiksi sekä lapsilisälain 7 §:n muuttamisesta

https://www.eduskunta.fi/pdf/HE+75/2023

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024-2027. Lisäksi ehdotetaan muutettavaksi eläkkeensaajan asumistuesta annettua lakia sekä lapsilisälakia.

Esityksen mukaan eräitä etuuksia ja rahamääriä, jotka on sidottu kansaneläkeindeksiin tai elinkustannusindeksiin, ei tarkistettaisi siten kuin kansaneläkeindeksistä annetussa laissa säädetään tai elinkustannusindeksin muutosta vastaavasti vuosina 2024-2027.

Ehdotettu uusi laki koskisi sairausvakuutuslain mukaista päivärahaetuuksien vähimmäismäärää, Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain mukaista ammatillisessa kuntoutuksessa olevan kuntoutusrahan ja nuoren kuntoutusrahan vähimmäismäärää, työttömyysturvalain mukaisen peruspäivärahan, peruspäivärahan korotusosan ja lapsikorotuksen määrää, lasten kotihoidon tuesta ja yksityisen hoidon tuesta annetun lain mukaisia etuuksia, yleisestä asumistuesta annetun

lain mukaisia rahamääriä, eläkkeensaajan asumistuesta annetun lain mukaisia rahamääriä, opintotukilain mukaisen opintorahan, opintorahan huoltajakorotuksen ja oppimateriaalisän määrää, aikuiskoulutusetuuksista annetun lain mukaista aikuiskoulutustuen perusosan määrää sekä kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain mukaista vastaanottorahaa ja käyttörahaa. Lisäksi eläkkeensaajan asumistuesta annettua lakia muutettaisiin väliaikaisesti siten, että asumistuessa huomioon otettavien lämmitys-, vesi- ja kunnossapitokustannusten määriä, keskimääräisiä asumismenoja sekä asumismenojen enimmäismääriä ei tarkistettaisi vuosina 2024-2027.

Lait olisivat voimassa vuoteen 2027 saakka, mutta kuitenkin siten, että mikäli kansaneläkeindeksin pisteluku on jonain lakien voimassaolovuotena vähintään 2009, lakia sovellettaisiin vain sen vuoden loppuun. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että etuuksien ja rahamäärien tarkistusten tekemättä jättämisen vaikutus etuuksien ja rahamäärien reaaliseen tasoon olisi enintään 10,2 %.

Esitys liittyy pääministeri Orpon hallituksen hallitusohjelmaan, jossa tavoitteena on julkisen talouden tasapainottaminen. Ehdotettua etuuksien ja rahamäärien tekemättä jätettävää indeksitarkistusta ei olisi tarkoitus korvata myöhemmin tehtävillä indeksikorotuksilla.

Lapsiperheiden tukemiseksi esitetään muutettavaksi lapsilisälakia korottamalla 4. ja 5. sekä sitä useamman lapsen lapsilisää, lapsilisän yksinhuoltajakorotusta sekä alle kolmivuotiaiden lasten lapsilisää.

Esitys liittyy valtion vuoden 2024 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2024. Laki eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024-2027 ja laki eläkkeensaajan asumistuesta annetun lain 54 §:n väliaikaisesta muuttamisesta olisivat voimassa 31.12.2027 saakka.

Lausunto:

Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto - SAKKI ry kiittää sosiaali- ja terveysvaliokuntaa mahdollisuudesta toimittaa asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä. SAKKI esittää vakavan huolen lain valmistelusta, puutteellisista vaikutusarvioinneista ja indeksitarkistusten tekemättä jättämisen vaikutuksista erityisesti kaikkien opiskelijoiden toimeentulolle.

SAKKI suhtautuu kriittisesti hallituksen esitykseen ja ilmaisee suuren huolen indeksikorotusten jäädyttämisen seurauksista erityisesti oppivelvollisien toimeentulolle ja hyvinvoinnille. Vuosittaiset indeksikorotukset esimerkiksi kuntoutusrahaan, asumistukeen ja opintorahaan aiotaan jäädyttää kolmeksi vuodeksi tilanteessa, jossa pienituloiset nuoret ja opiskelijat ovat olleet jo tiukilla korkean inflaation takia. Tuoreen perusturvan arviointiraportin mukaan vuosina 2020–2022 kiihtyvä inflaatio ja viiveellä toteutetut indeksikorotukset pienensivät etuuksien reaalitasoa. Nyt suunniteltavilla indeksijäädytyksillä näiden tukien saajien ostovoimaa heikennetään merkittävästi entisestään.

SAKKI pitää selvänä, että indeksijäädytysten vaikutukset kohdentuvat ja kasaantuvat erityisen raskaasti opiskelijoille. Tilanne on täysin kohtuuton.

Opintorahan taso on jo nykyisellään merkittävästi jäljessä indekseistä

Opintorahaan on tehty indeksikorotukset vain vuosina 2014 ja 2015 sekä vuodesta 2020 lähtien eli kuutena vuonna 31:stä. Indeksikorotusten tekemättömyyden vuoksi opintoraha on menettänyt ostovoimaansa jo ennen lausuttavana olevia ehdotuksia noin 160 euron arvosta. Kun opintorahan ostovoima on heikentynyt, myös sen kannustinvaikutus on murentunut, eli sama heikentynyt opintoraha ei enää kannusta yhtä voimakkaasti samaan määrään opintosuorituksia. Opintotuen sidoksisuus opintosuorituksiin aiheuttaa sen, että opintorahan tason muutoksilla on myös koulutuspoliittisia seurauksia, jotka tulee ottaa

huomioon kyseessä olevan lakiehdotuksen vaikutusten arvioinnissa. Vuonna 2022 Amisbarometriin vastanneista opiskelijoista jopa 25 % on vastannut, että uupumus on hidastanut opintojen edistymistä, jos toimeentulo on jatkossa vielä nykyistäkin huonompi, voidaan olettaa että uupuneiden opiskelijoiden määrä kasvaa.

Opiskelijoiden toimeentulon leikkaus heikentää päätoimisen opiskelun mahdollisuutta

Opiskelijoiden toimeentulon heikennykset heikentävät päätoimisen opiskelun mahdollisuutta entisestään erityisesti niillä opiskelijoilla, joilla ei ole esimerkiksi opintojen vaativuuden, terveyshaasteiden tai perhetilanteen vuoksi mahdollisuutta täydentää toimeentuloaan työnteolla. Muilla päätoimisilla opiskelijoilla työnteon lisääntyminen voi johtaa opintoihin käytetyn ajan vähenemiseen ja opintojen viivästymiseen. Myös kannusteet siirtyä opiskelijaksi muusta elämäntilanteesta heikkenevät, kun opintojen aloittaminen tarkoittaisi entistä suurempaa heikennystä kuukausittaiseen toimeentuloon.

Perusteet jättää opintoraha indeksijäädytyksen ulkopuolelle ovat vahvat

Edellä kuvatun mukaisesti opintorahan ja asumistuen indeksijäädytysten vaikutukset ovat vakavia ja kohtuuttoman suuria opiskelijoille. On huomattava, että osa opiskelijoista on alaikäisiä ja kuuluvat oppivelvollisuuden piiriin, siksi onkin erittäin vakava ehdotus heikentää myös heidän mahdollisuuksiaan täysipäiväiseen opiskeluun. Leikkaus opiskelijoiden toimeentuloon on moninkertainen muihin esimerkkitapauksiin nähden. Se heikentää voimakkaasti opiskelun kannusteita ja vie osalta nuoria mahdollisuuden opiskella mahdollisesti kokonaan. Opintotuki on sosiaalietuuksien joukossa erityinen, sillä se on voimakkaan vastikkeellinen ja kannustava etuus, joka edistää yhteiskunnan osaamistarpeen täyttämistä ja koulutuspoliittisten tavoitteiden saavuttamista.

Jo vuonna 2022 Amisbarometrin mukaan 15 % opiskelijoista oli maininnut heikon

rahatilanteen syyksi, että opinnot ovat hidastuneet. Luvun voi odottaa kasvavan, mikäli leikkaukset toimeentuloon toteutuvat. Amisbarometrissa 10 % oli vastannut, että työssäkäynti on hidastanut opintojen edistymistä.

SAKKI ehdottaa, että näillä perusteilla opintoraha jätetään indeksijäädytyksen ulkopuolelle.

SAKKI haluaa myös nostaa esille huolen siitä, että indeksijäädytyksillä on erityisen suuri vaikutus pitkäaikaisesti tukea saaville ja useampaa tukea saaville. Ennakoimme, että indeksijäädytyksien toteutuessa köyhyysrajan alapuolelle joutuu yhä useampi henkilö.

Hallitusohjelmassa sanotaan, että hallituksen tekemät säästöt pyritään toteuttamaan tavalla, joka huomioi kaikkein heikoimmassa asemassa olevien tilanteen. Pienituloisten määrän arvioidaan kuitenkin kasvavan noin 41 600 henkilöllä tämän esityksen johdosta.

SAKKI haluaa todeta lausunnossaan, että hallituksen esitys kohdistuu voimakkaasti myös lapsiin. Pienituloisissa asuntokunnissa oli 121 800 lasta vuonna 2021, mikä oli 11,9 % kaikista alle 18-vuotiaista. Pienituloisissa asuntokunnissa olevien lasten määrän arvioidaan kasvavan noin 3 900 lapsella. Ehdotukset siis lisäävät pienituloisuutta sekä lapsiperheissä että koko väestössä. Kelan arvion mukaan esitys lisää pienituloisissa perheissä asuvien lasten määrää 2,8 prosentilla. Noin 120 000 lasta Suomessa elää jo nyt pienituloisessa perheessä ja lapsiperheköyhyys ja sen seuraukset ovat liian monen lapsen ja nuoren arkea. Lapsena koettu köyhyys ja sen seuraukset voivat heikentää terveyttä, osallisuutta ja yhteiskunnan toimintoihin kiinnittymistä läpi elämän ja jopa ylisukupolvisesti. Lapsena koetun köyhyyden aiheuttamien haittavaikutusten, kuten sosiaalisten ongelmien tai terveysongelmien paikkaaminen myöhemmässä iässä siirtää kustannuksia korjaaviin toimiin ja tulee siten yhteiskunnalle kalliimmaksi.

Amisbarometrin mukaan ammatillisen toisen asteen opiskelijoista 37% asuu vielä huoltajan luona ja tulotason heikentyminen voi vaikuttaa lapsen ja nuoren kouluttautumismahdollisuuksiin. Ennen kaikkea se voi vaikuttaa siihen, onko lapsella ja nuorella resursseja keskittyä opintoihin.

Ensisijaisten etuuksien tasoa heikennettäessä tarve viimesijaisille etuuksille, eli käytännössä toimeentulotuelle lisääntyy. Hallitus on myös itse nostanut tämän seurauksen esiin esityksessään. Nuoret ovat jo nyt yliedustettuina toimeentulotuen saajissa, ja yksi keskeinen syy nuorten yliedustukselle on muilta osin riittämätön perusturva ja sen ehdot. Nuorena koetut toimeentulo-ongelmat yhdistettynä muihin sosiaalisiin ongelmiin ovat merkittävä riski sekä nuorelle itselleen että koko yhteiskunnalle. Toimeentulotuen tarpeen lisääntyessä myös terveydenhuollon ja lastensuojelun kustannukset todennäköisesti lisääntyvät.

Hallituksen esitys heikentää opiskelijoiden toimeentuloa merkittävästi.

Kuten esityksen laskelmissa esimerkkitalouksille havainnollistetaan, yksin asuvalla opiskelijalla, jonka pääasiallisina tuloina on opintoraha, opintolaina ja yleinen asumistuki, tulot laskisivat jopa -82,93 e/kk jäädytyksen myötä. Osa näistä opiskelijoista on nuoria, joilla ei ole säästöjä tai muuta läheisten mahdollistamaa taloudellista tukea tarjolla.

Opintotuen reaalista ostovoimaa on heikennetty indeksien jäädytyksillä, minkä lisäksi nousseet elinkustannukset ovat heikentäneet ostovoimaa entisestään. Opiskelijoiden toimeentulon ja opiskelun edellytysten heikentäminen on ristiriidassa myös koulutus- ja osaamistason nostamisen tavoitteiden kanssa. Vielä 1990-luvulla opintotuen ostovoima vuoteen 2022 verrattuna oli yli 430 euroa. Opintoraha oli kuitenkin lukuvuonna 2022–2023 indeksien uupumisten ja jäädytysten vuoksi lähes 163 euroa jäljessä. Mikäli opintorahaan tehdään jälleen indeksijäädytys, jää se yhä voimakkaammin jälkeen alkuperäisestä tasostaan.

Lain valmistelu

SAKKI haluaa myös ilmaista vakavan huolensa hallituksen lainvalmistelun tasosta. Hallituksen esitysluonnoksen viiden arkipäivän lausuntokierros oli kohtuuttoman lyhyt varsinkin, kun otetaan huomioon esityksen laajuus. Lyhyet lausuntoajat heikentävät

kansalaisyhteiskunnan toimijoiden mahdollisuuksia vaikuttaa lainsäädäntöön ja tuoda näkökulmiaan mukaan päätöksentekoon, mikä heikentää lainvalmistelun laatua.

SAKKI vaatii, että leikkausten yhteisvaikutusta opiskelijoihin ja erityisesti oppivelvollisiin opiskelijoihin arvioidaan tarkasti ja arvioinnissa käytetään useita eri henkilötason tilanteita, jotka edustavat monipuolisesti hyvin heterogeenistä opiskelijoiden joukkoa. Merkittävien uudistusten yhteydessä olisi tarvittu myös kaikkien tällä hallituskaudella sosiaaliturvaan kohdistuvien toimien yhteisvaikutusten kunnollista arviointia.

Lisätietoja:
Suvituuli Lundmark
Edunvalvonnan asiantuntija
Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto - SAKKI ry
p. 044 776 6048
suvituuli.lundmark@sakkiry.fi